

emlékeztet. Az Imrus-középpontú szakaszokban azután az előadás szélesebb, kényelmesebb mederbe szakad, az «életmonológok» közt itt Imrus veszi át a főmonológot, melyet «a színpalak mögül behangzó idegen szavak» csak új érzelmi s értelmi anyaggal táplálnak. E részek halkabb, tartózkodóbb hangja önkéntelenül is arra tereli az olvasó gondolatát, hogy itt a szerző nem egészen független a «de me fabula narratur» gatlásaitól; maga is megvallja, hogy az író «talán sokban hasonlít is a regény Imréjéhez» — s noha nagy művészettel teremtí át önmagát újjá és másná: a hangban ott lélekzik a lírikus Babits, akinek legszemélyesebb költeményei is magukon hordják a szerénység és szémerem fátyolát.

A *Haláljai* általános benyomását is főleg második felének íze és stílushangulata dönti el. Ez a benyomás bizonyony nyomasztó és örömtelen, hiszen nyomasztó kor és örömtelen környezet rajza maga a regény. *J'accuse*-szavát különösen azok vehetik majd szívükre, kik maguk is abból a fából hajtottak ki, melyből az író is nőtt: a magyar lateiner középosztálybeliek s közülök is leginkább azok, kiknek erjedési korszakuk az íróéval egybeesett. Ezek aligha fognak együttérezni e regénynek ama neves kritikussával, ki a műben egyebet sem igen talált amolyan százszázalékos irodalmi pesszimizmusnál s bírálata végén — a komikumnak nem minden árnyalata nélkül — nagy buzgalommal sietett az író vizsgálására; a Horatius-ismerő Babitshoz appellált, lelkérekötvén a tiburi bölcs intelmét: «Et si male nunc...»

Sötét éposz ez a regény, de távol minden pesszimizmustól. Költője romboló munkát végez, de lehetetlen nem érezni, hogy minden, amit le akar rantani: önmagában van. Nem bír, de nem is akar oly archimedesi pontba helyezkedni, honnan e magyar glóbuszt sarkából kivethetné. Most is elmondhatná, amivel egyszer egy merőben más tárgyról írt tanulmányát végezte: «Mi van a magyar levegőben? helyzetünk hibás-e, vagy lelkünk? nem tudom: diagnózist adhattam, az etiológiát adja más. Én nem orvos vagyok, hanem a betegek testvére és talán magam is beteg». Ez a testvéri, mély együttérzés a magyar helyzet s magyar lélek osztályosaival: lebeg a *Haláljai*-nak lapjain is.

Pesszimista regény? Akár optimistá-

nak is mondhatnám. Hétszázoldalas könyvet az ember cél nélkül nem ír, s amiről hétszáz oldalnyi mondani-valója van, azt merőben reménytelen ügynek aligha tekinti. Babits regényével nem a lemondás gyászfátyolát szövészemünk elé, inkább beteg illúziók fátylát akarja onnan eltávolítani. Célja van: a láttatás. S akinek célja van: nem pesszimista. *Redey Tivadar.*

Váry Rezső: Urak és gazdagok. Regény. Lampel R. kiadása. Budapest, 1927. A világháború Magyarországa világit bele Váry Rezső regénye. Látásának és tollának fénye nem a szórakoztató szépíróknak tisztán csak esztétikai, hanem a férfias hazafiasságnak fájdalmas világosságából és erkölcsi érzékenységéből villant ki. Mégsem mondjuk Váry Rezső könyvét irányregénynek. A XIX. század ezirányú esztétikai felfogása és ítélete — minden tévedése ellenére is — még sokkal közelebb áll hozzánk, hogysem ez az elnevezés el tudta volna vesztíteni még ma is, a rossz avagy kellemetlen irodalmi ízt és értékelést adó erejét. Váry Rezső munkáját ne is esztétikai kategóriával, hanem annak a gondolkodásnak a tiszteletével tekintsük, amellyel ő maga is szolgáltathat ihletét, mikor regényt merített belőle. Egyébként is nem, tudom, érhet-e ma nagyobb esztétikai tisztesség regényt, mint az, ha valamely nagy gondolat vagy eszmény szolgálatából fejthetjük meg irodalmi létértelmét.

Váry Rezső regényét is ilyen mély probléma-tisztelet magyarázza. Könyve harc a magyar földért. Ugyanaz a kérdés gyötrődik benne, mint amely Justh Zsigmondtól kezdve benne íródik minden magyar talajból fakadt írásban. De egy írónál sem kap ez a tudat oly megdöbbenő sorsot, történelmi hangsúlyt, mint Várynál. A harc ugyanis nemcsak a földért, hanem a földet éltető lélekért is folyik. Itt lesz a problémából regény, azaz szimbólum.

A regény hőse Zarándy Miklós, aki eljegyzik a gazdag Svábhegyi Fülöp bankár leányát, hogy a jövőendő hozományát megmentse családjá ősi birtokát. Még igaz szerelméről is lemond e cél érdekében. Hiába hozza azonban meg ezt az áldozatot; mint egyén e ténnyel fokozza talán egyéniségének értékét, de nem tud boldog lenni a benne folytatódó mult, mely csupa

igazság, őszinte egyenesség és nemes eszményiségű hagyomány. Erzi, hogy ősei ellen vétett akkor, mikor idegen szándékot engedett rá eljegyzése alkalmából — a családi birtokra s bünt követett el önmagában fölnevelt igaz férfiasság ellen, mikor a számítást tette tiszta hite helyébe. A tragikus összecsapástól a háború menti meg Zarándyt. Eljegyzését felbontja, mert Svábhegyről erkölcsstelen hadi szállítási miatt lehullik az erkölcsi lepel. Birtokviszonyait szociális érzékkel népe és saját javára oldja meg. Megtisztult férfiassága tehát nyugodtan indulhat el első és egyetlen szerelme kezéért.

A munkának izgató és pontosan vezetett mese-menete van. Az elgondolást érezhetően kíséri az ábrázolás. A téma nagy területről kapcsolja az eseményeket, melyeket fegyelmezett regényírói technika tart össze. Sehol semmi kisiklás vagy egyensúlyozatlan agyonrajzolás. A háttér világos és meleg távlatot nyújt. Az események igaz és megható emberi levegőben készülnek fel általa. Az egész regényben egyébként van valami túlzásba vitt szabatoság. A szerkezetben érezhető némi geometrikus síkidomszerűség: önmagában minden részlet finom és kidolgozott és az összforma pontos és teljes, de minden egy síkban marad, nincsenek dinamikusan kimagasló központi eseményormok, nincsen mellékesemény, minden egyformán fontos benne. Így van a jellemknél is. Kár, hogy bármennyire változatosak is, de igen korán késznek s az események erős realizmusával szemben kissé romantikus színűek. Ez önmagában nem baj, de kevés belső gazdagságra vezet s ellégyesíti a jellemek cselekvő ércét s a történés súlyát.

A formai megalkotás e túlzásba vitt gazdagságának jóleső kigenyíltője az az eszmi magasság, mely fölemeli a regény belsőségét a legkomolyabb nemzeti életkérdések világába. E kérdések mindegyikét a regény nem oldotta meg. De ha csak rávilágított, akkor is nagy érdeme marad, hogy hivatást töltött be. Ennél nemesebb jogcíme pedig egy könyvnek sincsen arra, hogy mindig éljen s mindig legyen jelentése.

Brisits Frigyes.

Fodor Ferenc: A szülőföld- és honismeret könyve. (I. A mi hazánk. II. A mi községünk. A magyar népművelés könyvei. Budapest, 1926. 1—383. l., 4 melléklettel és számos szöveg-

képpel.)— Nemzeti mártíromságunk napjai óta nagyon sokat haladt a magyar önismeret. Más a képünk öshazánkról, fajrokonainkról, honfoglalásunkról, Anonimusunkról és Szechenyinkről; — és mennyire más a képünk hazánk földjéről, néprajzáról, szikünkről és hegyeinről, állat- és növényvilágunkról!

Költészetünk múzsaí ott zengenek elvesztett földek túskebozótjaiban. A szabad hazában a tudomány irodalma hódít új kincseket az elvesztettekért. Ezt az új tudományos kultúrát nyomon kell követnie az iskolának is. Nem elég már az akadémikus tudomány, önismeretünk kincseit nem rejtegetni, osztogatni kívánjuk, hogy eljussanak távoli kis tanyák nádfődeles kunyhóiba is. Az iskolákon kívül új népművelődés iskolái nyílnak és a nép számára új tanítókat kell nevelnünk. Nem elég már a betű és a szám, utakat tör egy magasabb népművelés és ennek helyes irányítói meglátták a leventefi jafk serdültebb tudásvágyát és az új kigazdák magasabb törekvéseit. Alig van még megfelelő iskolánk, amely ennek a modern kultúrának kútforrása lehetne; annál szükségesebb, hogy iskola helyett jó könyveket adjunk kezébe azoknak, akik bármely fokon tanítani hivatottak népünk körében.

Ilyen jó könyvek sorozata lesz az, amely vallás- és közoktatásügyi miniszterünk megbízásából útnak indul Fodor Ferenc megnyitott kötetével, a Honismeret könyvével.

«Az iskolán kívüli népnevelés ügye azzal áll vagy esik, hogy bele tudjuk-e vinni a magyar tömegekbe az állandó művelődés szükségességének tudatát, írja ajánlásában gróf Klebelsberg Kunó. És a miniszter e célkitűzésére élő felelet az, hogy a gazdagodó kiállított első kötet kinyomtatását Borsod—Gömör—Kishont vármegye közönsége vállalta.» Ezen szomorú, gyászos napokban a magyar föld ismertetését magában foglaló könyvet második imakönyvünknek kell tekintenünk, amelynek sorából erőt, lelkesedést és törhetetlen bizakodást meríthet az olvasó a földrajzilag egységes Nagy-Magyarország határainak visszaszerzésére, mondja az előszóban Zsóry György miskolci alispán.

A szózat legmagyarabb sorait tűzi jeligéül a szerző és ebben a szellemben beszél magyar földről, levegőről, vizekről és növényvilágról. Elmondja hogyan lett a magyar földből magyar haza. Leírja a földműves és pásztor